

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
Козак Ю.Г.
“ ____ ” _____ 2018 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 292 Міжнародні економічні відносини
за освітньо-професійною програмою «Міжнародні економічні відносини»

на тему: **«Розвиток МСП (малого та середнього підприємництва) як
напряму підвищення міжнародної конкурентоспроможності приморських
регіонів України (на прикладі Одеської області)»**

Виконавець:

студент факультету міжнародної економіки

Мороз Валерій Дмитрович

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

Науковий керівник:

Ст. викладач

(науковий ступінь, вчене звання)

Бурлаченко Дмитро Миколайович

(прізвище, ім'я, по батькові) /підпис/

ОДЕСА – 2018

АНОТАЦІЯ

Мороз В.Д., «Розвиток МСП (малого та середнього підприємництва) як напрям підвищення міжнародної конкурентоспроможності приморських регіонів України (на прикладі Одеської області)»,

кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» за магістерською програмою

«Міжнародні економічні відносини»,

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, 2018 рік

Дипломна робота складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – формування міжнародної конкурентоспроможності Одеської області під впливом розвитку малих та середніх підприємств.

У роботі розглядаються теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону, її взаємозв'язок з міжнародною конкурентоспроможністю підприємства, методи аналізу міжнародної конкурентоспроможності регіону та підприємства.

Зроблено аналіз основних економічних показників міжнародної конкурентоспроможності і зовнішньоторгівельної діяльності Одеської області, визначено вплив діяльності малих та середніх підприємств на ці показники, узагальнено зарубіжний досвід у цій сфері.

Пропонуються основні напрями удосконалення міжнародної конкурентоспроможності Одеської області посередництвом розвитку малого та середнього підприємництва.

Ключові слова: Міжнародна конкурентоспроможність регіону, приморські регіони, зовнішньоекономічна діяльність регіону, міжнародна конкурентоспроможність підприємства, мале та середнє підприємництво.

ANNOTATION

Moroz V.D., «Development of SME (small and medium entrepreneurship) as a direction of increasing the international competitiveness of the coastal regions of Ukraine (on the Odessa region example)»,

thesis for Master degree in specialty 292 «International economic relations» under the program

«International economic relations»,

Odessa National Economic University

Odessa, 2018

Thesis consists of three chapters. The object of research is formation of the international competitiveness of the Odessa region under the influence of the development of small and medium enterprises.

The article deals with the theoretical foundations of the international competitiveness of the region, its interrelation with the international competitiveness of the enterprise, methods of analysis of the international competitiveness of the region and the enterprise.

The analysis of the main economic indicators of the international competitiveness and foreign trade activity of the Odessa region is made, the influence of small and medium enterprises on these indicators is determined, the foreign experience in this area is generalized.

The main directions of improvement of the international competitiveness of the Odessa region are offered through the development of small and medium enterprises.

Key words: international competitiveness of the region, coastal regions, foreign economic activity of the region, international competitiveness of the enterprise, small and medium enterprises.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕГІОНУ	7
1.1. Економічний зміст терміну «міжнародна конкурентоспроможність регіону» та його зв'язок з міжнародною конкурентоспроможністю підприємства.....	7
1.2. Фактори впливу на міжнародну конкурентоспроможність регіону та його підприємств.	13
1.3. Науково-методичні підходи щодо оцінювання рівня міжнародної конкурентоспроможності регіонів	19
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	27
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ТА ВПЛИВУ МСП НА НЕЇ.	29
2.1. Загальна характеристика зовнішньоекономічної діяльності Одеського регіону та її вплив на формування конкурентних переваг підприємств регіону.	29
2.2. Аналіз факторів впливу на стан міжнародної конкурентоспроможності Одеської області та МСП регіону.	39
2.3. Оцінювання міжнародної конкурентоспроможності Одеського регіону.	45
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	52
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ ПОСЕРЕДНИЦТВОМ РОЗВИТКУ МСП.....	54
3.1. Механізм управління міжнародною конкурентоспроможністю Одеського регіону.....	54
3.2. Обґрунтування пріоритетних шляхів конкурентного розвитку Одеського регіону через вплив зовнішньоекономічної діяльності малих та середніх підприємств	65
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	76
ВИСНОВКИ	77
Список використаних джерел.....	81

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. У сучасних умовах розвитку міжнародних економічних відносин важливе місце посідає проблема міжнародної конкурентоспроможності регіонів. В контексті цієї проблеми значна увага приділяється міжнародній конкурентоспроможності саме приморських регіонів. Рушієм цієї конкурентоспроможності в більшій мірі виступають підприємства регіону.

У економіці майже усіх країн світу, в тому числі й в українській, значну роль відіграють приморські регіони. Це зумовлено вигідним транспортно-розподільчим положенням приморських регіонів. Саме через них формуються та здійснюються зовнішньоекономічні зв'язки між державами. Доступ до моря і торговельні зв'язки суттєво полегшують інтеграцію регіональних економік приморських регіонів у глобальну економіку. Проте ці умови роблять їх чутливими до глобальних впливів. Сьогодні однією з ключових тенденцій стає вихід приморських регіонів на глобальний рівень задоволення попиту на товари і послуги. Галузі спеціалізації регіонів поступово перетворюються на суб'єкти глобальної конкуренції.

Одеська область є найбільш розвинутим приморським регіоном в Україні.

В сучасних умовах руху у напрямку євроінтеграції цей приморський регіон може відіграти значну роль у виході українських товарів на європейські та інші іноземні ринки, що може покращити соціально-економічне становище не тільки Одеської області, а й України.

Все вищезазначене доводить необхідність шукати шляхи підвищення міжнародної конкурентоспроможності Одеської області. Проте для цього необхідна наявність певних умов, які і спричинять це підвищення.

Ключову роль в підвищенні міжнародної конкурентоспроможності Одеської області грають її підприємства. І якщо великі корпорації, які діють в області, мають достатні можливості, кваліфіковані кадри, інформаційні бази, та необхідний досвід для здійснення ЗЕД, то мале та середнє підприємництво недостатньо забезпечене цими факторами. Через це витрачається значний

потенціал для підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону. Саме тому зазначена тема є актуальною, а поставлені мета і завдання потребують вирішення.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Мета роботи полягає у пошуку та узагальненні можливостей підвищення міжнародної конкурентоспроможності Одеської області посередництвом розвитку малого та середнього підприємництва регіону.

Досягнення мети відбувається через виконання наступних **завдань**:

- Ознайомлення з теоретичними аспектами міжнародної конкурентоспроможності регіонів, зокрема приморських, розгляд взаємозв'язку міжнародної конкурентоспроможності регіону та підприємства
- Аналіз зовнішньоекономічної діяльності регіона, умов конкурентоспроможності, конкурентних переваг та недоліків, аналіз впливу малого та середнього підприємництва на міжнародну конкурентоспроможність регіону
- Виділення та узагальнення напрямів вирішення існуючих проблем щодо діяльності малих та середніх підприємств які стримують темпи підвищення міжнародної конкурентоспроможності Одеського регіону
- Узагальнення пропозицій щодо покращення існуючих можливостей підвищення міжнародної конкурентоспроможності Одеської області посередництвом розвитку малого та середнього підприємництва.

Об'єкт дослідження. формування міжнародної конкурентоспроможності Одеської області під впливом розвитку малих та середніх підприємств.

Предметом дослідження виступають теоретико-методичні основи та організаційно-економічні рішення щодо розвитку та підвищення міжнародної конкурентоспроможності Одеського регіону України посередництвом розвитку малих та середніх підприємств регіону.

Методологічною основою випускної роботи складають теоретичні

положення економічної науки, наукові праці вітчизняних та закордонних вчених, в яких була розглянута міжнародна конкурентоспроможність регіонів та шляхи її підвищення. У роботі було використано наступні загальнонаукові та спеціальні методи: графічні методи аналізу, методи узагальнення та синтезу, статистичного аналізу, SWOT-аналіз, кореляційний метод. Робота здійснювалась з використанням програми офісного пакету MS Office - Microsoft Excel.

Інформаційною основою дослідження виступають закони та інші нормативно-правові документи, монографічна та наукова література, Інтернет-джерела, статистична інформація Державної служби статистики України та Адміністрації морських портів України.

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи опубліковано статтю на тему «Розвиток малого та середнього підприємництва як чинник підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону» на студентській науковій конференції «Минуле, сучасне, майбутнє» (м. Одеса, 2018 р.), тези доповіді «Експортний потенціал Одеської області як чинник підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону» на Всеукраїнському форумі з проблем міжнародних економічних відносин (в онлайн-форматі) «Проблеми розвитку малих відкритих економік» (м. Житомир, 2018 р.), та тези доповіді «Підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону через фактор розвитку підприємства (на прикладі Одеської області)» на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених «Глобальні та регіональні аспекти інноваційного розвитку економіки».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Міжнародна конкурентоспроможність регіонів є одним з найважливіших елементів їх зовнішньоекономічної діяльності.

Найбільш узагальнене визначення міжнародної конкурентоспроможності регіонів є таке: міжнародна конкурентоспроможність регіонів - це здатність в умовах глобальної конкуренції на основі ефективного використання наявних традиційних і створення унікальних ресурсів локального розвитку стимулювати підвищення продуктивності виробництва та рівня життя місцевого населення і, відповідно, забезпечувати високий конкурентний статус у геоекономічному просторі в довгостроковій перспективі.

Економічний зміст міжнародної конкурентоспроможності – в формуванні конкурентоспроможного середовища на регіональному рівні, економічні впливи якого розповсюджуються на національну та світову економіку і відповідно позитивно відображаються на соціально-економічному стані суспільства в цьому регіоні.

Особливе значення міжнародна конкурентоспроможність має саме для приморських регіонів, бо їх економічний розвиток напряму залежить від зовнішньоекономічної діяльності. Це зумовлює деякі специфічні особливості пов'язані з міжнародною конкурентоспроможністю саме приморських регіонів.

на міжнародну конкурентоспроможність регіону впливає велика кількість як загальних, так і специфічних економічних та інших факторів, які притаманні окремим регіонам. Врахування цих факторів та коректне використання їх впливу може призвести до підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону.

Підприємницький фактор має неабиякий вплив на міжнародну конкурентоспроможність регіону. Поняття міжнародної конкурентоспроможності регіону і підприємства перебувають у тісній взаємодії і потребують комплексного та системного дослідження.

На міжнародну конкурентоспроможність приморських регіонів, крім надання міжнародних морських транспортних послуг, також може впливати

рівень їхньої залежності від міжнародної торгівлі товарами та інших видів послуг.

Існує значна кількість методів оцінки міжнародної конкурентоспроможності регіону, при оцінці міжнародної конкурентоспроможності варто враховувати фактор експортного потенціалу регіону, який найбільше розкриває зміст даної категорії.

Проведений аналіз зовнішньоекономічної діяльності не свідчить про стрімкий розвиток міжнародної конкурентоспроможності Одеської області. Особливої уваги потребує експортна діяльність як товарів так і послуг. Обсяги експорту за досліджуваний період мають тенденцію до стагнації, що негативно відображається на міжнародній конкурентоспроможності регіону. Варто відмітити той факт, що експорт як товарів так і послуг перевищує імпорт і це робить Одеську область експортоорієнтованою. Прямі іноземні інвестиції в Одеську область знаходяться на стадії повільного зростання, але потребується їх додаткове залучення для підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону, бо зростання на даному етапі також більш схоже на процес стагнації.

На інвестиційну привабливість Одеського регіону впливає низка чинників, які в свою чергу поділяються на позитивні і негативні. Перші необхідно використовувати для залучення прямих іноземних інвестицій у регіон, а другі відповідно мінімізувати та ліквідувати для усунення перепон для надходження цих інвестицій. Потенціал малих та середніх підприємств є недовикористаним.

Проведена оцінка міжнародної конкурентоспроможності Одеської області свідчить про те, що в Одеській області присутні необхідні соціально-економічні умови для того щоб зробити регіон конкурентоспроможним на міжнародних ринках.

Одеська область має значний експортний потенціал і можливості для того щоб бути конкурентоспроможним в умовах глобальної економіки. Проте є ціла низка умов, які потребують додаткового розвитку і через які експортний потенціал Одеської області не реалізується належним чином. Позитивним

моментом є те що обсяг основної статті експорту області – продукції рослинного походження, зростає. Однак зменшення експорту промислових товарів свідчить про недостатнє використання експортного потенціалу регіону, що негативно відображається на його міжнародній конкурентоспроможності. Ринок експорту послуг Одещини також скорочується, що негативно впливає на експортний потенціал регіону.

Більш детального вивчення потребує напрям державної підтримки місцевого експорту, зокрема експорту малого та середнього бізнесу. Саме цей фактор є недостатньо розвинутим і може зіграти на користь та значно підвищити міжнародну конкурентоспроможність Одеської області.

Одеський регіон, як найпотужніший приморський регіон України, має значний підприємницький потенціал для підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону.

Механізм управління міжнародною конкурентоспроможністю регіону повинен базуватися на п'яти аспектах: транспортному, інституційному, науково-іноваційному, підприємницькому та маркетинговому. В цьому механізмі особлива увага потрібна приділятися залученню малих та середніх підприємств до зовнішньоекономічної діяльності регіону, бо саме їх потенціал є значно недовикористаний на даному етапі економічного розвитку регіону. Для підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону посередництвом розвитку малого та середнього підприємництва у регіоні необхідно розробити наступні заходи залучення малого та середнього підприємництва до зовнішньоекономічної діяльності:

1. Створити систему інформаційного забезпечення для малих та середніх підприємств, бо значна частка підприємців не тільки в регіоні, але й в Україні просто не розуміє як вести зовнішньоекономічну діяльність.
2. Спростити митні і податкові умови для малих та середніх підприємств які планують вести зовнішньоекономічну діяльність.
3. Розробити систему взаємодії державних митних органів, малих та середніх підприємств та перевізників, можливо на основі блокчейну.

В підсумку, якщо слідувати усім зазначеним вище рекомендаціям, то можливо залучити значну кількість малих та середніх підприємств, які ще не займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Це призведе до значного економічного ефекту, який буде залежити від вартості не реалізованих на зовнішньому ринку товарів малих підприємств та частки підприємств які почали вести ЗЕД після впровадження запропонованих заходів. Але для цього необхідно прикласти значні зусилля як з боку регіону і держави, так і з боку малих та середніх підприємств.

Список використаних джерел

1. Єрмакова О. А. Зовнішньоекономічна діяльність регіону: навчальний посібник / О. А. Єрмакова, Ю. Г. Козак. – Одеса: Фенікс, 2013. – 332 с.
2. Назаров М.І – «Конкурентоспроможність регіону: суть та властивості». Режим доступу - <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2438>
3. Брикова І.В. – «Теоретичні основи міжнародної конкурентоспроможності регіону.». КНЕУ, 2007. Режим доступу - kneu.kiev.ua/data/upload/publication/main/ua/124/konkuren_regionu.doc
4. Брикова І.В. Детермінанти міжнародної конкурентоспроможності національних регіонів в глобальному економічному просторі / І.В. Брикова // Міжнародна економічна політика. – 2007. – № 7. – С. 5-33.].
5. Мороз В. - «Експортний потенціал Одеської області як чинник підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону» - «ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ФОРУМ З ПРОБЛЕМ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН (В ОНЛАЙН ФОРМАТІ) ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛИХ ВІДКРИТИХ ЕКОНОМІК» Житомир, 2018.
6. Крючкова І., Дубровський В. Світові методології оцінювання конкурентоспроможності економіки // Засади конкурентоспроможності в реаліях економіки знань: колективна монографія / Міжнародний інститут менеджменту (МІМ-Київ); за наук. ред. Ю.В. Полунєєва. – К.: ТОВ «Інжиніринг», 2007. – С. 24-36.
7. «Ринат Ахметов приостанавливает деятельность своих фондов». – [Електронний ресурс] – Режим доступу - http://lb.ua/news/2014/01/14/251656_rinat_ahmetov_priostanavlivaet.html
8. Ліпец Ю.Г., Пуляркин В.А., Шліхтер С.Б. – «Географія світового господарства: Навч. посібник для студентів.» - М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. Режим доступу - <http://bibliograph.com.ua/geografia-2/130.htm>

9. “World economic situation and prospects 2016” – UN,2016 Режим доступу http://www.un.org/en/development/desa/policy/wesp/wesp_current/2016wesp_full_en.pdf
- 10.Плужников К.И. Транспортне експедирування. – М.: Росконсульт, 1999.- 576 с.
- 11.Козак Ю.Г., Sporek T., Molendowski E., Gribincea A., Лебедева С. Н., Shengelia T, Логвінова Н.С., Kozak A. , Притула Н.В., Осипов В.М., Aliabieva D., Кочевой М.М. Міжнародна торгівля: підручник. Видання 5-те, перероб. та доп. - Київ-Катовіце-Краков: Центр учбової літератури, 2015. - 272 с.
- 12.Harmonized Commodity Description and Coding Systems (HS) Режим доступу - unstats.un.org/unsd/tradekb/Knowledgebase/50018/Harmonized-Commodity-Description-and-Coding-Systems-HS
- 13.Міжнародна стандартна торгова класифікація Режим доступу - https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_34rev4r.pdf
- 14.Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля товарами у 2014 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0215/21.doc>
- 15.Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля товарами у 2015 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0216/17.doc>
- 16.Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля товарами у 2016 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0217/17.pdf>
17. Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля товарами у 2017 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0218/14.pdf>
- 18.Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля послугами у 2014 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0215/22.doc>

19. Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля послугами у 2015 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0216/18.doc>
20. Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля послугами у 2016 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0217/18.pdf>
21. Головне управління статистики в Одеській області – Зовнішня торгівля послугами у 2017 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0218/15.pdf>
22. Головне управління статистики в Одеській області – Прямі інвестиції в Одеській області у 2014 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0215/28.doc>
23. Головне управління статистики в Одеській області – Прямі інвестиції в Одеській області у 2015 року. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0216/21.doc>
24. Головне управління статистики в Одеській області – Прямі інвестиції в Одеській області у 2016 році. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/expres/0317/31.pdf>
25. Дані про кількість підприємств Одеської області. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_reg/kp_reg_u/xls_u/kp_reg_u_2015.zip
26. Дані про кількість навчальних закладів Одеської області. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://osvita.odessa.gov.ua/info/osvtnya-merezha/>
27. Дані про ринок праці. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - 2. http://www.od.ukrstat.gov.ua/stat_info/trud/trud4.htm
28. Головне управління статистики в Одеській області – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://od.ukrstat.gov.ua/>
29. Мороз В. – «РОЗВИТОК МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРИМОРСЬКИХ РЕГІОНІВ» - Збірник наукових робіт за підсумками наукової конференції

- МИНУЛЕ, СУЧАСНЕ, МАЙБУТНЄ. Випуск 8. Том 1. ФМЕ, Одеса: Атлант, 2018.
30. Експортна стратегія України 2017- 2021 – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a6/8aa/fc7/5a68aafc720d3647272759.doc>
 31. Михайлюк О.Л., Сербіна Ю.В., Филипенко А.О - «Шляхи підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України» - Аналітична доповідь, Регіональний філіал НІСД у Одесі, 2013. Режим доступу - <http://od.niss.gov.ua/content/articles/files/searegion-dc5aa.pdf>
 32. І.А. Педько, Н.А. Петрищенко – Одеський регіон як складова економіки України, 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=4642>
 33. Звіт конкурентоспроможності регіонів України, 2013. – [Електронний ресурс] – Режим доступу - http://debaty.org/uploadfiles/reports/files/23_odeska_ukr.pdf
 34. Іванова І.М. «Пріоритетні напрями державної фінансової підтримки експорту» – [Електронний ресурс] – Режим доступу - <http://www.niss.gov.ua/articles/1794/>
 35. Горбаченко С. А. - Методичні засади формування конкурентних переваг морських портів Одеського регіону / С. А. Горбаченко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2015. - № 1. - С. 131-138. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2015_1_16
 36. Общие объемы переработки грузов стивидорными компаниями в морских портах за 2017 года (факт) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uspa.gov.ua/pokazniki-roboti/pokazniki-roboti-2017>
 37. Общие объемы переработки грузов стивидорными компаниями в морских портах за 2016 год (факт) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uspa.gov.ua/images/Perevalka/2016factnew.xls>

38. Котлубай А.М. Економіко-правові шляхи підвищення рівня конкурентоспроможності українських портів / А. М. Котлубай. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomiko-pravovye-puti-povysheniya-urovnya-konkurentosposobnostiukrainskih-portov>
39. Лосевська О. Концесія в українських портах у світлі Закону України «Про морські порти України» / О.Лосевська, В. Лебедєв // Юридична газета. – 2012. – № 48. – С. 31–33.
40. Закон України «Про морські порти України» від 11. 08. 2013 р. № 4709-17– [Електронний ресурс] – - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>
41. Собкевич О. В. Аналітична записка: Інвестиційні механізми структурних трансформацій у транспортній галузі / О.В. Собкевич, О.Ю.Ємельянова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/995/>
42. Затулко А.В. Проблеми та перспективи розвитку морських портів України / А.В.Затулко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=170>
43. Єрмакова О.А. Перспективи створення транскордонного морського кластера в Чорноморському регіоні / О.А. Єрмакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/econpr_2008_4_17.pdf
44. «К блокчейн-платформе от IBM и Maersk присоединились 94 организации» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forklog.com/k-blokchejn-platforme-ot-ibm-i-maersk-prisoedinilis-94-organizatsii/>
45. Уханова І., Бондаренко О. – Міжнародна конкурентоспроможність Одеського регіону – стан та перспективи підвищення) – [Електронний ресурс] –Режим доступу:http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN

46. Маслов Ю. – Єврорегіон «Нижній Дунай» – [Електронний ресурс] – -
Режим доступу: <http://comeuroint.rada.gov.ua/uploads/documents/28902.pdf>
47. Студенніков І. – На шляху до Європи. Український досвід євро регіонів –
[Електронний ресурс] – Режим доступу:
www.crs.org.ua/assets/files/evroregion.doc
48. Закон України про зовнішньоекономічну діяльність – [Електронний
ресурс] – Режим доступу <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12>
49. Закон України про транспортно-експедиторську діяльність –
[Електронний ресурс] – Режим доступу
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15>
50. TradeLens: digitizing the global supply chain – [Електронний ресурс] –
Режим доступу: <https://www.tradelens.com/>
51. Контейнерний термінал «Одеса» – [Електронний ресурс] – Режим
доступу: <http://cto.od.ua/>
52. «Бруклін-Київ порт» -[Електронний ресурс] – <http://www.bkport.com/>
53. «ТІС» офіційний сайт -[Електронний ресурс] –
http://www.tis.ua/main_ru.html
54. Мороз В. - «Підвищення міжнародної конкурентоспроможності регіону
через фактор розвитку підприємства (на прикладі Одеської області)» -
Всеукраїнська науково-практична конференції молодих вчених
«Глобальні та регіональні аспекти інноваційного розвитку економіки»,
Одеса, 2018.